

ΠΡΟΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΙΔΕΟΚΡΑΤΙΑ

Εἶναι γνωστὸν ὅτι πᾶσα γνῶσις κατὰ τὴν καντιανὴν διδασκαλίαν εἶναι συνάρτησις δύο παραγόντων, τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τοῦτ' ἔστιν τοῦ κόσμου τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου. Καὶ ὁ μὲν κόσμος τῆς ἐμπειρίας παρέχει εἰς τὴν ἡμετέραν γνῶσιν τὴν ὕλην, τὸ δὲ ὑποκείμενον δίδει εἰς τὸν νοῦν τὴν μορφήν, ἥτοι αὐτὸς οὗτος ὁ νοῦς δημιουργεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου εἰς τὸ ὑποκείμενον, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παράγεται ἡ σύνθετος κρίσις· ἡ κρίσις αὕτη προσθέτει εἰς τὸ ὑποκείμενον νέον στοιχεῖον προερχόμενον ἐκ τῆς ἐμπειρίας, διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων (a posteriori)¹. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ νοῦς, δὲν θὰ ἠδύναντο τὰ φαινόμενα καὶ αἱ παραστάσεις νὰ συμπλέκωνται πρὸς ἄλληλα καὶ νὰ δημιουργῇται οὕτω ἐνότης ἀντιλήψεως. Ἐὰν πάλι δὲν ὑπῆρχεν ἐξωτερικὸς κόσμος, δὲν θὰ ὑπῆρχον καὶ φαινόμενα καὶ ἐπομένως δὲν θὰ παρείχετο ὕλικὸν πρὸς ἐπεξεργασίαν: Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind, ἥτοι ἔννοιαι ἄνευ περιεχομένου εἶναι κεναί, θεωρίαι (ἐποπτεῖαι) ἄνευ ἐννοιῶν εἶναι τυφλαί.

Ἐπομένως τὸ γνωσθὲν ὑφ' ἡμῶν ἀντικείμενον θὰ εἶναι ἄθροισμα δύο παραγόντων, τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ νοῦ, πλὴν ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ πράγματα ἀλλὰ μόνον τὰ φαινόμενα αὐτῶν· αἰτία τούτου εἶναι τὸ ὑποκειμενικὸν στοιχεῖον, αἱ μορφαὶ τῆς ἐποπτείας —τόπος καὶ χρόνος— καὶ οἱ τρόποι τῆς νοήσεως —αἱ δώδεκα κατηγορίαι— πᾶντα ταῦτα ἀποτελοῦν τὸν λογικὸν παράγοντα, ὅστις καὶ ὑπάρχει ἐκ τῶν προτέρων (a priori). Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ προερχόμενον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀντικείμενον ἀπαραιτήτως θὰ πρέπη νὰ διέλθῃ διὰ τῶν ὑποκειμενικῶν ὀρίων τόπου καὶ χρόνου ὥς καὶ διὰ τῶν ἐπίσης ὑποκειμενικῶν, ἥτοι τῶν δώδεκα κατηγοριῶν, ἡ ἡμετέρα ὑποκειμενικὴ ἀνάμειξις θὰ ἀλλοιώσῃ

1. Οἱ ὅροι a priori (ἐκ τῶν προτέρων) καὶ a posteriori (ἐκ τῶν ὑστέρων) ἀνάγουν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀναλ. ὑστερ., Α 2, 71 b 34, Μετὰ τὰ Φυσικὰ Ε 11, 1018 b 32 γράφει, πρότερον τῇ φύσει καὶ πρὸς ἡμᾶς πρότερον ὑπονοῶν τὰς σημασίας τὰς ὁποίας ἔχουν σήμερον (ἰδὲ ἐπίσης καὶ παρὰ Πλάτωνι Φαίδ. 76 d). Οἱ ὅροι οὗτοι μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικὴν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ σχολαστικοῦ Albert von SACHSEN· ἐν τῇ ὁψίμῃ σχολαστικῇ περιόδῳ οὗτοι ἦσαν ἐν χρήσει ὥς cognitio ex causis ὁ πρῶτος καὶ ὥς cognitio ex effectibus ὁ δεύτερος.

τοῦτο, ὥς ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ ἀντανάκλασιν σώματός τινος, τὸ ὁποῖον διαθλάται διαφόρως ἐπὶ ὑαλίνης ἐπιφανείας καὶ δὲν παρίσταται πλεόν τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ τὸ εἰκόνιον τούτου.

Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι ὁ Kant ἀποδέχεται τὴν γνώμην καθ' ἣν ὑπάρχουν πράγματα, ἅτινα προκαλοῦν ἐρεθισμοὺς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων (δηλαδή τὴν ἐμπειρίαν), ἀργότερον δὲ ὑπηρεροχόμενου καὶ τοῦ λογικοῦ παράγοντος, ἥτοι τῶν μορφῶν τῆς ἐποπτείας καὶ τῶν τύπων τῆς νοήσεως, ἐπέρχεται ἡ γνώσις, ἥτις δὲν εἶναι ἡ τοῦ πράγματος αὐτοῦ καθ' ἑαυτό (Das Ding an sich), ἀλλ' ἐκείνου ὅπερ φαίνεται εἰς ἡμᾶς· οὐχὶ λοιπὸν ὡς τοῦτο ἔχει, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον αὐτοῦ· τὸ πῶς τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἔχει ἀνεξαρτήτως τῶν μορφῶν τῆς ἐποπτείας καὶ τῶν τύπων τῆς νοήσεως δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίσῃ.

Διὰ τούτων ἀναδείκνυται ὁ Kant ὁ ἰδρυτὴς τῆς φαινομενοκρατίας (Phenomenalism)· εἰσάγει δηλαδή τὸν λογικὸν παράγοντα, ἥτοι τὸν πρὸ πάσης ἐμπειρίας (μορφαὶ ἐποπτείας + τύποι νοήσεως), τὸν προεμπειρικὸν (Transzendental), ὅστις δέον νὰ συνεργασθῇ μετὰ τοῦ ἐμπειρικοῦ παράγοντος. Διὰ τοῦτο ἡ γνώσις αὐτοῦ καλεῖται προεμπειρικὴ (Transzendente Erkenntnis) καὶ ἡ μέθοδος αὐτοῦ, τὴν ὁποῖαν χρησιμοποιοεῖ, προεμπειρικὴ (Transzendente Methode)· τὸ σύστημα αὐτοῦ ἐν ταῖς ἱστορίαις τῆς φιλοσοφίας ὀνομάζεται *προεμπειρικὴ ἰδεοκρατία* (Transzendentaler Idealismus). Ὁ Kant οἰκοδομῶν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ γνωσιολογικὸν αὐτοῦ σύστημα ἐν τῇ *Κριτικῇ τοῦ καθαροῦ λόγου* (Kritik d. reinen Vernunft) καταργεῖ τὴν δογματικὴν μεταφυσικὴν, ἥτις ἠδράζετο ἐπὶ τοῦ ἀπολύτου ὀρθολογισμοῦ καὶ ἐπειρᾶτο νὰ ἐρευνήσῃ ἀληθείας, αἵτινες δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας, ἐθεμελίου δὲ γνώσεις πέραν αὐτῆς, ἥτοι γνώσεις ὑπερβατικὰς (transzendent). Ἀντιθέτως οὗτος ἀδυνατεῖ νὰ θεμελιώσῃ γνώσεις ἀσφαλεῖς, κειμένας πέραν πάσης ἐμπειρίας, διὸ ὅταν ἐλλείπη τὸ ἐμπειρικὸν στοιχεῖον, ἡ γνώσις καθίσταται ἀδύνατος.

Ἀλλ' ὑπάρχουν πράγματά τινα, ἅτινα εἶναι πέραν πάσης ἐμπειρίας, ὡς εἶναι ἡ οὐσία τῶν ὄντων, ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, τῆς ψυχῆς, ὡς καὶ ἡ ἀθανασία καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτῆς. Διὰ τὰς ἀνωτέρω ἐννοίας τὰς κειμένας ἐκτὸς πάσης ἐμπειρίας δὲν δύναται νὰ ἰσχύσουν αἱ μορφαὶ τῆς ἐποπτείας, ὡς καὶ οἱ τύποι τῆς νοήσεως καὶ μάλιστα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὅταν τὸ ἐν τῶν στοιχείων ἐλλείπη, τὸ ἕτερον ἀδρανεῖ. Ἐπομένως τοιαύτη ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ τοιαῦτα θέματα καὶ μάλιστα μὲ τὰς ἀσφαλεῖς γνώσεις, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρχῃ. Ὅτι ὑπάρχει τάσις τοῦ νοῦ πρὸς ἐξέτασιν τοιούτων ζητημάτων εἶναι ἀληθὲς καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀδυναμίαν τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀνωτέρω μεταφυσικῶν θεμάτων τὴν ἀντικατέστησεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ. Αἱ τρεῖς ἰδέαι τοῦ νοῦ, ἥτοι αἱ ἔννοιαι

Θεός, ψυχή και ἐλευθερία εἶναι κατὰ τὸν Kant αἰτήματα (Postulate), δηλαδή προτάσεις ἀναπόδεικτοι, ἀλλ' ἀναγκαῖαι πρὸς κατανόησιν τῶν γεγονότων· αἱ ἀνωτέρω προτάσεις, οὐσαι ἐκτὸς πραγματικότητος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδειχθοῦν, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ ἀπαιτεῖ πίστιν εἰς αὐτάς. Ἴδου πῶς δέχεται ὁ Kant τὰ ἀνωτέρω αἰτήματα: «Diese Postulate sind die der Unsterblichkeit, der Freiheit, positiv betrachtet (als der Kausalität eines Wesens, sofern es zur intelligibelen Welt gehört), und des Daseins Gottes. Das erste fließt aus der praktische notwendigen Bedingung der Angemessenheit der Dauer zur Vollständigkeit der Erfüllung des moralischen Gesetzes; das zweite aus der notwendigen Voraussetzung der Unabhängigkeit von der Sinnenwelt und des Vermögens der Bestimmung seines Willens nach dem Gesetze einer intelligibelen Welt, d.i. der Freiheit; das dritte aus der Notwendigkeit der Bedingung zu einer solchen intelligibelen Welt, um das höchste Gut zu sein, durch die Voraussetzung des höchsten selbständigen Guts, d.i. des Daseins Gottes²» (Ταῦτα τὰ αἰτήματα εἶναι: τῆς ἀθανασίας, τῆς ἐλευθερίας, ἐν τῇ θετικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ (ὡς αἰτιότης ἐνὸς ὄντος κατὰ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν νοητὸν κόσμον), καὶ τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ. Τὸ πρῶτον προέρχεται ἐκ τῆς ἀναγκαίας πρακτικῆς προϋποθέσεως μιᾶς διαρκείας ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ὁλοκληρωτικὴν πλήρωσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου· τὸ δεύτερον ἐκ τῆς ἀναγκαίας ὑποθέσεως τῆς ἀνεξαρτησίας ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ καθορισμοῦ τῆς βουλήσεως ἡμῶν κατὰ τὸν νόμον ἐνὸς νοητοῦ κόσμου, δηλαδή τῆς ἐλευθερίας· τὸ τρίτον ἐκ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς προϋποθέσεως ἐνὸς νοητοῦ κόσμου, ἔνθα ἡ πραγματοποίησις του εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἀνωτάτου ἀγαθοῦ, μέσῳ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἀνεξαρτήτου ἀνωτάτου ἀγαθοῦ, δηλαδή τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ).

Ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων τριῶν αἰτημάτων διαφαίνεται σαφῶς ὁ «πιστιοκρατικὸς» (Fideismus) αὐτῶν χαρακτήρ.

A. N. ΖΟΥΜΠΟΣ

(Ἀντ. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)

2. *Kritik d. prakt. Vernunft*, σ. 183, Leipzig Reclam, 1944.

A. N. ZOUMPOS

TRANSZENDENTALER IDEALISMUS

Zusammenfassung

Kant ist der Begründer des Phaenomenalismus; sein System ist eine Transzendente Erkenntnis; seine Methode ist transzendental und seine Lehre ist ein Transzendentaler Idealismus. Infolgedessen haben wir die drei Postulate «von der Kritik d. prakt. Vernunft». «Diese Postulate sind die der Unsterblichkeit, der Freiheit, positiv betrachtet (als der Kausalität eines Wesens, sofern es zur intelligibelen Welt gehört), und des Daseins Gottes.

Das erste fließt aus der praktische notwendigen Bedingung der Angemessenheit der Dauer zur Vollständigkeit der Erfüllung des moralischen Gesetzes; das zweite aus der notwendigen Voraussetzung der Unabhängigkeit von der Sinnenwelt und des Vermögens der Bestimmung seines Willens nach dem Gesetze einer intelligibelen Welt, d.i. der Freiheit; das dritte aus der Notwendigkeit der Bedingung zu einer solchen intelligibelen Welt, um das höchste Gut zu sein, durch die Voraussetzung des höchsten selbständigen Guts, d.i. des Daseins Gottes».

A. N. ZOUMPOS

(Korresp. Mitglied der Akademie zu Athen)

